ROZHĽADY

DYNAMIKA PRIENIKU ANGLICIZMOV DO TALIANČINY: BOJ DÁVIDA S GOLIÁŠOM?

ROMAN SEHNAL

Katedra romanistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

SEHNAL, Roman: The Dynamics of Penetration of Anglicisms into Italian: David vs. Goliath Fight? Jazykovedný časopis, 2012, Vol. 63, No. 1, pp. 69 – 82. (Bratislava)

The article focuses on the global problem of linguistic internationalism represented mainly by the influence of English loan words on modern languages. Also Italian, in spite of its long tradition as the language of art, music or the greatest Renaissance geniuses has had to defend its own identity against the huge attack of unnecessary and snobbish use of English. Paradoxically, the loan words are brought into Italian by journalists and politicians – the two communities that should pick the originally English words fit for the Italian language more carefully. Moreover, the article shows the different points of view, opinions and polemics between the liberal and the purist wing of authoritative linguistics (the Italian and the Slovak one) as regards the question of linguistic globalization.

Key words: loan words, internationalism, Italian, identity, liberals, purists

Boj Dávida s Goliášom. Takouto metaforou pomenúva Pietro Trifone (2009) to vrenie, polemiky, diskusie odohrávajúce sa na pozadí aktuálne prebiehajúceho procesu internacionalizácie nielen v Taliansku, no i v celej Európe, v ktorom angličtina pretenduje na označenie *lingua franca* ako dorozumievací jazyk v internacionálnom styku. Zároveň sa zmieňuje o obranných mechanizmoch šíriacich sa Európou ako reakcia na zvýšený výskyt cudzích slov (predovšetkým anglicizmov) v taliančine vyprovokovaný a posilňovaný integračným procesom v Európskej únii.

Výsadné postavenie angličtiny v jazyku odborného vedecko-technického a ekonomického štýlu, ako aj v sieti neustále sa zdokonaľujúcej masmediálnej a počítačovej komunikácie na každej úrovni, napovedá o neustálom a nebývalom presadzovaní sa angloamerického jazykového monopolu: fakt, ktorý akoby privolával k planetárnej komunikácii a k posilňovaniu postojov, tendencií, myslenia a čítania v duchu kozmopolitizmu. Súdiac však podľa vyššie spomenutých reakcií antiglobálneho typu vo väčšine štátov na starom kontinente (s výnimkou, rozumie sa, anglického), tento jav sám osebe svedčí o tom, že pre tie či oné príčiny nedozrel čas, aby občan Európy dorástol do kozmopolitného rozmeru a má ešte ďaleko od toho, aby sa cítil občanom sveta. Povedané slovami samotného P. Trifoneho: „obývať provinciu ohromného impéria ešte nevedie k tomu, aby sme sa cítili svetoobčanmi“ [Abitare la provincia di un enorme impero non aiuta a sentirsi cittadini del mondo“] (2009, s. 15).

Obranné mechanizmy, o ktorých píše P. Trifone, sú totiž sprevádzané vedomým návratom k starovekým etnickým tradíciám a dialektovým partikularizmom. V spoločenstvách nášho kontinentu – niekde výrazne, niekde menej výrazne, no napospol všade – ožívajú tendencie, volajúce po prehlbovaní národnej identity, ktorá akoby sa v ostatnom čase zatemňovala, ba priam vytrácala. Aktuálne zdôrazňované princípy etnických partikularizmov akoby mali deklarovať starú pravdu, že v diverzite je bohatstvo ľudstva. V južnej časti talianskeho polostrova (no nielen tam) sa hrdosť na staré tradície pociťuje tak silne, že básnici, spisovatelia, predstavitelia kultúry sa hlásia k rodným nárečiam a umeleckú produkciu stváňujú v dialektoch, aby ich, ako dedičstvo predkov, zachovali aj pre budúce generácie.

Očividným faktom však je, že paralelne s danou tendenciou, no v prísnom protiklade k nej, sa v poslednom čase naozaj do obrovských rozmerov rozmáha proces internacionalizácie, sprevádzaný zvýšeným výskytom cudzích prvkov v lexike európskych jazykov, ktorý vyvoláva aj náležité protichodné ohlasy.

Navzájom si odporujúce tlaky rozkladajú sily talianskeho i celoeurópskeho jazykového spoločenstva do dvoch táborov, angloskeptikov a anglofilov, stavajúc na program dňa neľahkú úlohu: hľadať a nájsť pri dnešnej bezprecedentnej invázii cudzích slov, sprevádzanej ostrými filipikami v oboch táboroch, riešenie predkladaného zložitého problému, pravda, bez dilemického *bud' – alebo*, ale spôsobom, ktorým by sa dospelo k rozumnému kompromisu.

V súvislosti s tým sa vynára háklivá otázka: kam až možno zachádzať pri kompromisoch, aby pritom neutrpela národná hrdosť na tisícročné jazykové a kultúrne dedičstvo národných jazykov? Naozaj citlivá stránka veci, týkajúca sa všetkých, keďže všetci sme vtiahnutí do zložitej interakcie medzi jazykovým dianím doma a referenčným modelom angloamerickým. Kde sú hranice zdravej strednej cesty, ukazujúcej smer, diktovaný nielen srdcom, ale aj rozumom? Aby sme nebalansovali medzi hromžením a dovoľávaním sa jazykovej čistky na jednej strane a anglofilstvom prestajúcim do anglománie na druhej strane?

Súdiac podľa tých, čo sa o to usilujú, ide a aj v budúcnosti pôjde o úlohu nie z najľahších.

V Taliansku authority v otázkach jazyka zatiaľ zaujímajú umiernenú strednú cestu pozorovateľa: neangažujú sa v prospech ani jedného z oboch táborov a obmedzujú sa iba na brzdenie výkyvov v oscilovaní kyvadla normy súčasnej taliančiny v boji za jej zachovanie na jednej strane, či inováciu v interakčnom procese medzi rôznymi jazykmi a kultúrami na strane druhej. V podstate možno hovoriť o rozvážnej politike pobádania oboch protipólov (angloskeptikov a angloentuziasťov) k uváženým diskusiám o možnostiach hľadania „mierového spolunažívania“ angličtiny s taliančinou.¹

¹ Pod titulkom *Italiano e inglese: convivenza pacifica?* uverejnil Claudio Giovanardi (2008) príspevok k téme spolužitia národných jazykov s angličtinou a zaoberá sa konkrétnymi kritériami nastavenia parametrov, na základe ktorých adaptácia anglicizmu má či nemá mať nádej na úspech (s.13).

Jedna vec je totiž istá: v dnešných časoch európskej integrácie je koexistencia európskych jazykov axiómou doby a nemožno si dovoliť ten luxus, ktorým by bol anachronický postoj k celoeurópskemu a celosvetovému trendu ekonomickej spolupráce, ktorá sa – a to treba zdôrazniť – nemôže zaobiť bez jazykového vybavenia internacionalizmami, konkrétne v dnešnej dobe najmä anglicizmami.

Angličtina má dnes osobitné postavenie medzi ostatnými európskymi jazykmi a niektorými charakteristikami si vybojovala právo fungovať ako medzinárodný svetový informatívny jazyk. Prvenstvo jej patrí predovšetkým vo vedecko-technickej oblasti, kde by sme si na dnešnej rozvinutej úrovni medzinárodných stykov ťažko dokázali predstaviť odbornú komunikáciu bez angličtiny. Mnohé anglické slová sa už natrvalo usadili v slovnej zásobe európskych jazykov, vybojovali si domovské právo a vytláčať ich z nej by bolo neefektívne. Máme na mysli funkčné, a teda plne opodstatnené výpožičky typu *software, holding, leasing, marketing, sponzor, trust, display, network, e-mail, word, manager, computer, charter, attachment, know-how, chat, scanner* a i., ktoré popri pomenúvacej terminologickej hodnote disponujú aj krátkosťou pomenovania a za pokusom opatriť ich domácou náhradou by v mnohých prípadoch stála dlhá vysvetľujúca perifráza.

Ďalšia charakteristika, ktorá ju prednostne posúva k spomenutej úlohe, je tá, pre ktorú ju Tulio De Mauro nazval jazykom „funkčne viac neolatiniským, než sú tie, ktoré k neolatiniským patria geneticky“ [“più attivamente neolatina di lingue geneticamente neolatine”] (citované podľa C. Giovanardi, 2008, s. 15). Štatistika tohto súčasného autoritatívneho lingvistu totiž uvádza, že angličtina na rozdiel od nemčiny nahradila 75% germánskej lexiky antickými aj modernými francúzskymi, hispánskymi, talianskymi slovami, predovšetkým však latinizmami. To je skutočnosť, ktorá akoby ju oprávňovala zaujať postavenie *top lingua* s funkciou jazyka medzinárodného dorozumievania.

Namietat' teda proti používaniu anglicizmov tam, kde ide o *anglicismi di necessità* nemá zmysel. Je zbytočné bojovať s veternými mlynmi, keďže ide o prirodzený jav, znamenajúci prínos pre každý jazyk, pokiaľ v ničom neohrozuje jeho identitu. Čo však s takými, ako sú *anglicismi di lusso*, ktoré sa dnes množia ako huby po daždi? Ak sa zachádza do snobizmu, je potrebné, ba nutné niečo podniknúť, aby sa zabránilo ich bujneniu všade tam, kde nejde výlučne o úzko odborné termíny, ale o nadbytočné exotizmy.

V podobnom duchu v Taliansku demonštruje svoj prístup k veci krídlo liberálne orientovaných jazykovedcov, ku ktorým sa radia Gian Luigi Beccaria, Pietro Trifone, Antonio Sorella, Claudio Giovanardi, Luca Serianni a iní. Svojimi názormi sa veľkou časťou hlásia k *aperturistom*, t. j. k tým, čo s väčšou, inokedy s menšou benevolenciou rešpektujú jazykové snahy otvárať sa cudzím vplyvom a nemajú podstatné výhrady voči prirodzenému pohybu v lexike pri miešaní jazykov, na ktorý nazerajú ako na jav oddávna existujúci v každom národe. Jav, ktorý bol však zároveň vždy sprevádzaný manifestovaním neznášanlivosti zo strany puristov,

ktorí každú výpožičku považovali za neelegantný, škaredý cudzí element, ktorému sa treba vyhnúť. „Cudzie slovo predovšetkým obohacuje, neochudobňuje, ani neznečisťuje... Čo znamená čistý? Byť zmiešaný je prednosť, nie defekt [“Il forestierismo per lo più arricchisce, non impoverisce, né inquina (...) Che cosa vuol dire puro? Esser misti è un pregio, non un difetto.“]. Uvedený citát G. L. Beccariu (2008, s. 183), lingvistu antipuristického zmýšľania, je prejavom nazerania na jazykové výpožičky ako na jeden zo spôsobov obohacovania každého jazyka.

Podobne aj Tulio De Mauro, „vodca aperturistov“, majúci na zreteli príklady jazykového vývinu z histórie, vidí v exotizmoch (rozumej jazykové výpožičky) jeden z prostriedkov „kvasenia“, ktoré napomáhajú zveľaďovať a zároveň omladzovať lexikálne dedičstvo talianskeho jazyka.²

V priebehu storočí každá epocha prinášala nové a nové lexikálne obohatenia z jazykov celého sveta, pred ktorými sa taliančina nikdy neuzatvárala. Rešpektujúc fakt, že každý národ, ktorý dosiahne primát na istom poli, má právo exportovať do sveta svoje výdobytky spolu s ich jazykovým pomenovaním, prijímala do svojej lexiky okrem početných europeizmov (hispanizmov, germanizmov, anglicizmov) tiež arabizmy (staršieho dáta – *algebra*, *zenit*; z modernej doby – *burka*, *crumiro*, *ayatollah*, *mullah* a i.), japonské výpožičky (*kimono*, *judo*, *harakiri*, *karatè*, *kamikaze*, *tsunami*), ako aj menej početné výpožičky zo slovanských jazykov (*robot* z češtiny cez Čapkovu drámu R.U.R., *colcos*, *stacanovismo*, *nomenclatura*, *quadri*, *culto della personalità* z ruštiny, *dolina* zo slovinčiny).

Na tomto mieste však treba zdôrazniť jednu skutočnosť: nikdy nešlo o masový prílev cudzích prvkov a pri všetkej otvorenosti novému taliančina nikdy nestratila späťosť s minulosťou a bola vždy pevne zakotvená v domácich tradíciách. Napokon jej styk s vonkajším svetom bol bipolárny: ona sama ako jazyk veľkej kultúry a umenia – hudobníkov, básnikov, architektov, ale aj cestovateľov, obchodníkov, bankárov už od predrenesančných čias terminologicky obohacovala všetky jazyky sveta početnými talianizmami na poli hudby (*concerto*, *sonata*, *serenata*, *sinfonia*, *fuga*, *recitativo*, *soprano*, *opera*, *tenore*, *castrato*, *maestro*, *bravo*), architektúry (*architrave*, *balcone*, *loggia*, *bassorilievo*, *cupola*, *duomo*, *mosaico*, *pedestallo*, *travertino*), literatúry (*sonetto*, *madrigale*, *stanza*, *terzina*, *sestina*, *stornello* a i.), bankovníctva (*banca*, *carotta*, *commercio*, *lardo*, *bilancio*, *saldare*, *investire*, *appalto*, *franco*, *ducat*, *carlin* (názvy mincí), ďalej *lombard* (v Londýne dodnes existuje štvrť *Lombard street* pomenovaná podľa piemontských bankárov) a gastronómie (*ricotta*, *cappuccino*, *pizza*, *prosciutto*, *espresso*, *lasagne*, *mozzarella*, *spaghetti*).

Pre tieto fakty v taliančine dosiaľ vidia živý jazyk veľkej kultúry v neustálom pohybe, ktorým hovorí 60-miliónový národ, teší sa výbornému zdraviu, je milovaný aj za hranicami Talianska nielen ako jazyk umenia, hudby, literatúry, ale dnes už aj ako jazyk módy a gastronómie „made in Italy“. Nateraz nevidia reálne nebezpečen-

² Toto hodnotenie vyšlo z pera C. Giovanardiho (2008, s. 15).

stvo ohrozenia jej identity angličtinou, a to napriek tomu, že prišla „výmena stráží“. Dnes jednoducho nadišla éra angloamerikanizmov, angličtina sa stala imperiálnym jazykom, keďže dobyla planétu výdobytkami priemyselnej revolúcie a vedecko-technickými vynálezmi.

Blahosklonnosť z nadvhľadu veľkej minulosti? Tak by sa dal vysvetliť postoj „aperturistov“ v konfrontácii s radikálmi, ktorí zasa bubnujú na poplach a varujú pred „trhlinami a puklinami“ na múroch a dlažbách inštitúcie talianskeho jazyka, hroziacich pochovať ho v troskách.³

Tají sa rezignácia v týchto a ďalších prejavoch benevolencie voči náporu cudzích elementov v taliančine? Nie celkom, aspoň po istú hranicu a za istých okolností nie. Poplašné hlasy, zvestujúce pohromu, obavy zo straty národnej identity v priebehu dejín v Taliansku, ale aj v ostatných európskych krajinách, vrátane Slovenska, zarezovali mnohokrát. Z dejinného hľadiska nejde teda o žiaden nový fenomén. Historicky každá epocha potrebovala dorozumievací prostriedok takých kvalít, ktorý by popri svojej sociolingvistickej funkcii uspel aj pri prekonávaní jazykových bariér medzi susednými jazykovými spoločenstvami. Preto jazyk nikdy nemohol byť ustrnutou kôstrou, múzeom, monumentom pod sklom, pretože žije na ulici, v prístave, v piesňach, ale aj v knihách, akadémiách a ako taký je citlivým dynamickým organizmom, pružne reagujúcim na vonkajšie podnety každého druhu, vrátane zmien a pohybu v lexike.

A dejiny niekoľkokrát ukázali, že puristické snahy o krištáľovú čistotu jazyka, starostlivo vyčisteného od všetkých cudzích nánosov, boli vždy čírou ilúziou a reči predpovedajúce pohromu, hyperbolickým zveličovaním. Jazyk sa nedá spútať dekrétmi a zákonmi, žije si svoj sociolingvistický život, keďže „jazyk nie je katechizmus, ktorý dáva navždy istoty, a preto „poctivý jazykovedec vám nedá predpovedť o podobe jazyka, akú bude mať zajtra“ [“la lingua non è un catechismo che dà per sempre una certezza (...) il linguista onesto non vi darà un bollettino di previsione sulla lingua che farà domani“] (Beccaria, 1988).

Až potiaľto žiadna rezignácia, len rešpekt voči zložitému organizmu jazyka v jeho neustálej premene a hádam aj o viere v jeho schopnosti samoregulácie – bez zásahu „zhora“ v podobe nariadení a dekrétov. Ukázalo sa však, že v Taliansku záplava zmien viedla k prudkému vybočeniu z brehov. Zaskočil bezprecedentný prílev anglicizmov liberálov, veriacich v schopnosť samoregulácie jazyka? Podnietil zmenu v ich jazykovej politike?

Ten istý Gian L. Beccaria totiž v neskôr publikovanej eseji *Ma ora parliamo itagliano?* (2006) sa znova vrátil k téme jazykových výpožičiek (anglicizmov), ten-

³ Arrigo Castellani v eseji *Morbus anglicus* (1987) píše: „Sme zatiaľ na začiatku úpadku a riešenia jazyka: iba trhliny na múroch a zopár rozoschnutých puknutých dlažieb. No treba zasiahnuť, a treba to urobiť či individuálne, či v škole, alebo cez informačné prostriedky a oficiálne orgány.“ Spásu vidí v „štruktúrnom purizme“, ako drastických ochranných krokoch pred anglicizmami (citované podľa C. Giovanardi, 2008, s. 29).

toraz s opatrnejším postojom, s primiešanými pocitmi pochybnosti a znepokojenia, hoci v podstate trvá na svojom *NIE* purizmu, demonštrovanom však už len v záujme zachovania vernosti presadzovanej línii, a teda nevyznievajúcom celkom presvedčivo. V uvedenom prameni sa otvorene vyjadruje k stavu bezbrehosti, ktorý sa v Taliansku naozaj stal realitou, a k potrebe uviesť veci na správnu mieru. Súvisí to s tým, že na scéne začína dominovať narastajúca „elita technokratov a vedcov“, ktorá vidí v angličtine mocného zošľachtovateľa jazyka a opičenie sa po cudzích vzoroch naberá také rozmery, že taliančina sa mení na čudný hybrid – *itangliano*, čo napokon priviedlo autora k vážnemu zamysleniu a konštatovaniu: „Už to preháňame. Sme anglickejší od Angličanov“ [„Stiamo esagerando. Siamo più inglesi degli inglesi“] (2006, s.161).

Zmenu postoja smerom k radikálnejšiemu prístupu k zložitej otázke zo strany intelektuálov, lingvistov, vedcov, učiteľov, novinárov, politikov v Taliansku si vynútila tá mocenská sila, ktorá sa nazýva verejná mienka. Táto mocnosť sa postavila proti neustálemu presakovaniu „cudzích telies“ do tkaniva talianskeho jazyka. Nedôvera a vrodená autokontrola bežného občana voči nánosu cudzoty prinútila kompetentné kultúrne inštitúcie zaujať stav bdelej ostražitosti voči nekontrolovateľnému prílevu cudzích slov, hroziacich rozvrátiť ucelenú normu jazyka, zahnať späť do koryta to, čo sa z neho vylialo a dostať pod kontrolu stav výnimočného pnutia z tlakov a protitlakov, ktorému je v podstate podriadený každý živý jazyk.

Prienik anglicizmov do taliančiny má svoju osobitnú históriu, vynášajúcu na svetlo isté fakty, ktoré ju odlišujú od ostatných európskych jazykov, predovšetkým od slovanských. V prvom rade jeho začiatky siahajú do čias oveľa starších, predrenesančných, hoci vtedy zaujímali iba okrajové postavenie, mnohokrát prešli francúzskym filtrom a dodnes majú francúzsku výslovnosť. Avšak po druhej svetovej vojne, po oslobodení Talianska spojeneckými vojskami, ako aj v rokoch následného ekonomického *boomu* (50. roky) a presadzovania amerických výrobkov a spôsobu života na talianskom trhu, nastal čas prílevu internacionalizmov geometrickým radom. Obraznú a výstižnú charakteristiku tej doby podáva Sergio Raffaelli: „(...) od leta štyridsiateho tretieho roku anglické a americké slová začínajú prúdiť hore za kanónmi po polostrove“ [„... dall'estate del '43 le parole inglesi e americane cominciano a risalire dietro ai cannoni su per la penisola] (citované podľa Gualdo, 2008, s. 102).

Od tých čias sa datuje živelný prienik cudzích jazykových prvkov do taliančiny a podľa štatistických údajov GRADIT-a⁴ z r. 1999 celkový počet 6292 anglicizmov predstavuje trojnásobný nárast za posledné tridsaťročie. Na Slovensko internacionalizmy začali prenikať oveľa neskôr, až po udalostiach Novembra 1989 s následným otvorením hraníc v dôsledku rozpadu socialistického bloku.

Po druhé, keďže v Taliansku išlo o bilaterálny prienik, čiže aj prienik latinizmov a talianizmov do angličtiny (vďaka čomu angličtina má dnes najlepšie vyhlad-

⁴ Štatistický údaj odkazuje na De Maura – *Postfazione al Gradit* (1999) citované podľa C. Giovanardi (2008, s. 15).

ky plniť funkciu medzinárodného spojovacieho jazykového článku), daná okolnosť dlho tlmila prútu medzi radikálmi a liberálmi a hovorila v prospech druhých, ktorí vyzdvihujú fakt, že sila angličtiny ako germánskeho jazyka je práve v tom, že sú do nej inkorporované latinizmy a grécizmy, čo svedčí o tom, že vo Veľkej Británii (ani v USA) niet purizmu a že veľké jazyky sú preto vyspelé, že sa nebáli obohatiť slovníkom stykom s cudzími národmi.

V talianskom ambiente, na rozdiel od nášho, sa otázka vplyvu anglicizmov na taliančinu teda dostáva oveľa skôr na program diskusií so všetkými pre a proti. Ilustrujú to titulky v odborných časopisoch typu *Angličtina: prijať, alebo cenzurovať?* či *Taliančina a angličtina: mierové spolunažívanie?*⁵ No páľčivým problémom sa stáva v posledných viac ako piatich desaťročiach, čo na jazykovom poli vedie k tomu boju, ktorý Pietro Trifone obrazne nazval súbojom Dávida s Goliášom: „Dávid naďalej vyzýva Goliáša svojím prakom, no obor sa tentoraz šikovne naučil čeliť dobre miereným ranám z praku“ [“Davide continua a sfidare Golia con la sua fionda, ma il gigante ha ormai imparato come assorbirne i colpi ben assestati”] (2010, s. 15).

Zainterosovanejší pohľad na polemiky, sprevádzajúce aktuálne dianie na jazykovom poli v Taliansku, nám podá čiastočné vysvetlenie stratégie, vďaka ktorej sa Goliáš dokázal obrniť voči praku. Núka sa príklad z náhodne vybraných faktických dokumentov na stránkach bežných periodík, ktorý naznačuje, akým potenciálom disponuje Dávid a čo hrá do karát Goliášovi.

Roku 2003 v týždenníku *Oggi* (č. 11) pod titulkom *Come mai nomi inglesi per testate Rai, ministeri e termini economici?* [Akože? Anglické slová v titulkoch Rai, ministerstiev a v ekonomickej terminológii?] bola uverejnená polemická otázka, ktorá vyprovokovala rozhorčenie a diskusiu k páľčivej téme. Autorom alarmu bol Marcello Veneziani, spisovateľ a poradca televízneho kanála Rai, ktorý pranieroval prílišné poangličťovanie štátnej televízie: Rai *Educational*, Rai *News*, Rai *Fiction*...

Ráznu odpoveď, ktorú následne citujeme, podal spisovateľ Nostas Salvalaggio: „Ak by prezident Ciampi nedal pokyn ‘stíšiť hlas’, chcelo by sa kričať na tamtých z rádiatelevízneho Babylónu - Rai: ‘Zbabelci, zabite ten umierajúci jazyk!’ A predsa sú to už desaťročia, čo sa bubnuje na alarm: zrodilo sa monštrum, akési **italese** (graficky zvýraznil autor), hybrid, zložený z jazyka Danteho a zo slangu na Fleet Street (ulica so stánkami londýnskych novín – pozn. autora). Dnes už neexistuje televízny program, ktorý by sa neopíčil po British School. Kanál venovaný kultúre sa nazýva Rai Educational; správy na Rai sa vysielajú pod titulkom News; tréner loptových hier je *mister*; pohár šampiónov je *Champions League*. A beh sa dnes nazýva *jogging*. Máme aj Ministerstvo *Welfare*. Kolektívna práca je *team work*. Nevyzerá to lepšie, ani keď sa hovorí o ekonómii: od *deregulation* sa skáče k *stagflation*. Nikto už viac nepíše bezdomovec (*senzatetto*), v móde je *l’homeless*. Možno preto, že v anglickom prekla-

⁵ Napríklad otázka *Tradurre o non tradurre le parole inglesi?* predstavuje podtitulok knihy *Inglese – Italiano 1 a 1* (Claudio Giovanardi – Riccardo Gualdi – Alessandra Coco, 2008).

de to vyznieva výstižnejšie, s lepším využitím. V serióznom Francúzsku sa takéto veci nedejú. A nech sa aj vysmievajú zo Chiracovho *grandeur*, je správne vzdať hold Parížu a úctivo sňať pred ním klobúk dolu“ (Oggi, 2003, č. 25, s. 11).

Ďalší útok voči „monštrám“, aké sa objavujú, tentoraz v reči politikov, prichádza z pera Giuseppe Antonelliho (2007),⁶ spočiatku optimistického liberála, neskôr napádajúceho inštitúcie, ktoré „namiesto toho, aby sa postavili proti tlaku anglicizmov, naďalej ich zveľaďujú prijímaním nefunkčných slov, za ktorými stojí skvelá domáca náhrada, dokonca aj premenúvaním domácich oddávna zaužívaných názvov na anglické, ako to názorne potvrdzujú nasledujúce príklady *election day*, *labour day*, *tax day*, *question time*, *part-time*, *exit poll*, *ministero di Welfare*, *governance*, *performance* a iné.“

Roku 2007 Francesco Sabatini, čestný prezident Accademia della Crusca, adresuje univerzitným hodnostárom a pracovníkom verejného školstva list, v ktorom sa sťažuje na prehnané prejavy anglofilstva, vyúsťujúce do zámeru zaviesť na univerzitách (nielen vedecko-technickej, ale aj humanitnej orientácie) prednášky v angličtine. Od deklarácie k činu prešiel Polytechnický inštitút v Turíne, ktorý v akademickom roku 2007/2008 zaviedol prednášky v angličtine – bezplatné a ponechal niektoré v taliančine – platené. Pozitívne provokujúci záver listu Sabatinioho vyznieva do užitočnej výzvy – zriadiť na všetkých fakultách kurzy taliančiny, aby sa zlepšila jazyková kompetencia mladých ľudí v rodnom jazyku, ktorá je často nedostatočná.

Aby sme skompletizovali obraz, dodajme, že najmasovejší výskyt anglicizmov majú dnes na svedomí masmédiá, najmä televízia. V Taliansku verejnoprávna televízia – majetok štátu – ako najrozšírenejšie médium dostala úlohu chrániť a šíriť národnú identitu, kultúru, vedu, literatúru, históriu tak, aby sa udržiavala tradícia spoločenstva. Toto bol pôvodný mandát, ktorým bola televízia poverená. Počnúc dňom epochálneho spustenia televízneho vysielania dňa 3. januára 1954, televízia naštartovala svoju historicko-jazykovú úlohu na ceste jazykového zjednotenia Talianska smerom k odstráneniu nárečových rozdielov. Na tomto poli urobila gigantické kroky, keď sa „malá obrazovka“ stala veľkou večernou školou talianskeho jazyka. Urýchlene sa dosiahla parita komunikatívnych podmienok u všetkých nositeľov jazyka, s čím sa ruka v ruke viedol úspešný boj za pozdvihnutie kultúry širokej masovej základne, vrátane boja s likvidáciou analfabetizmu.

Odkedy sa televízia stala arénou najrôznejších predstavení, politických súbojov a reklamy, cudzie formáty z dovozu prevrátili naruby programovú štruktúru verejnoprávnej aj súkromnej televízie predovšetkým rôznymi typmi reality show, vnášajúc do všetkých európskych jazykov príslušné názvy *thriller*, *talk show*, *reality show*, *fiction*, *soap opera* a i. Dnes sa toto najpopulárnejšie masmédiu podriaďuje mašinerii globalizácie, stačí uviesť zopár príkladov zábavných programov, kvízy, prémiové hry, ktoré prichádzajú zo zámoria a napriek ich nízkej umeleckej hodnote sa hromadne sa ujímajú tak v Taliansku, ako aj inde v Európe: *Big Brother* (aj *Fratello-*

⁶ Citované podľa Giovanardi, 2008, s. 31, s. 23).

ne), *Italia 's got talent* a mnohé ďalšie. Zasahuje sa do tradičného života občanov, dokonca aj detí, propagovaním amerického štýlu, sviatkov, osláv. Málokto dnes v Európe nie je bombardovaný propagáciou amerických sviatkov (*Halloween, Sant Nikolaus*), zatláčajúc na druhé miesto tradičné Befana, Babbo Natale a i. Mení sa register onomastiky ujímajú sa ako huby po daždi mená *Kevin, Zoe, Lukas, Samantha...* A dostávame sa ku koreňu vecí. Takto sploštená globálna televízia je v priamej úmere s diktátom produkčných praktík, sledujúcich predovšetkým sledovanosť aj na úkor kvality. Tu treba hľadať kľúč k úspešnej angloamerickej stratégii: môže si vari Goliáš želať viac, než je priazeň masmédií, ústretových voči širokej ponuke amerického zábavného šoubiznisu?!

Aj v oblasti politiky sa ponúka vhodné kolbište: anglicizmy z politického života našli dobrú živnú pôdu, aby podnikli pružný vstup a sýtli taliansku lexiku. Najmä posledné dvadsaťročie prinieslo na taliansku obrazovku politické zemetrasenia v čase volebných kampaní sprevádzaných rôznymi škandálmi a terminologickou anglicizáciou. Kritizované ministerstvo Welfare sa totiž pripisuje Berlusconiho vláde (2001 – 2004).

Keď vezmeme do úvahy, že podľa štatistík až 10% neologizmov v taliančine pochádza z jazyka politikov a ide zväčša o právnickú terminológiu, ktorá má svoje domáce korene v latinčine, stáva sa aktuálny jav zvaný *italianismo di ritorno* (spätný návrat talianizmu): do taliančiny – dcérskeho jazyka latinčiny – sa obratom navracajú cez anglický jazykový filter v dokonalej fonetickej a gramatickej adaptácii na anglický model pôvodom románske slová. Ide o patologickú jazykovú situáciu, ak sa pôvodné slová stávajú slovami z „dovozu“. A ak k tomu prirátame fakt, že len malá časť populácie v Taliansku deklaruje dobrú alebo výbornú znalosť angličtiny, celkový obraz jazykovej komunikácie sa stáva objektom obojstrannej kritiky na oboch póloch, a síce, že sa necitlivo, až arogantne implantujú do taliančiny poangličtené latinizmy a že rovnako sa przní angličtina – prinajmenej v rovine ortoepickej.

Zarážajúcim faktom je, že angломániou sú najviac postihnuté tie jazykové spoločenstvá, ktorým ako prvým prináleží úloha pestovať kultúru jazyka a selektívne pristupovať k jazykovým výpožičkám: novinári, politici, pracovníci televízneho vysielania, rozhlasového spravodajstva a i. V Taliansku sa práve tu stretávame s hojným používaním nefunkčných anglicizmov, ktorých kolokácia je niekedy taká zvláštna a frekvencia taká vysoká, že bijú do očí a sú predmetom ostrých polemík. Uvedieme niekoľko príkladov:

bleskový výskum verejnej mienky	→ <i>flash exit poll</i>
interpelácia v parlamente	→ <i>question time</i>
deň volieb	→ <i>election day</i>
právo na súkromie	→ <i>diritto alla privacy</i>
pracovný deň	→ <i>labour day</i>
vládny mechanizmus	→ <i>governance</i>
daňový deň	→ <i>tax day</i>

V uvedených prípadoch anglicizmus určite nepredstavuje obohatenie pre domáci jazyk, skôr je prejavom postojovej deformácie používateľa. Ak by jednou z výhod prieniku anglicizmov do jazykov malo byť vytvorenie bilingválneho prostredia s komplexným ovládaním cudzieho jazyka, v Taliansku dochádza k zvláštnemu paradoxu – za zmienených okolností (týkajúcich sa stupňa ovládania jazyka) narastajúci počet anglických slov (zväčša neadaptovaných) spôsobuje chaos v percepcii zo strany recipientov.

Od vyššie spomenutej kritiky v časopise Oggi (2003) sa napriek tomu na situácii doteraz nič nezmenilo, čo dokumentujú celkom náhodne otvorené stránky časopisov, v ktorých stačí zalistovať, aby sme sa presvedčili, že nie je hyperbolou povedať: talianske noviny treba čítať s anglickým slovníkom poruke.

Ilustratívne predkladáme zopár najčerstvejších titulkov z talianskej dennej tlače, určenej širokým vrstvám čitateľov. V mnohých z nich nenájdeme jediné talianske slovo, iba ak predložkové spojenia s pripojeným členom a sem-tam nejaké sloveso: *Cover story: Addio Lucio Dalla* (článok k úmrtiu známeho speváka a textára, autora slávnej piesne Caruso), *Eros in love story* (o ľúbostnej afére Erosa Ramazzattiho), *Vittoria Puccini – chic nel nude look Versace* (o „šik“ oblečení a výzore herečky), *Hello Kitty: chicche di gossip Elisabetta Canalis*, *Happy birthday di Valeria Marini*, *Party yacht dancing Valeria Marini*, *Party chic – top model, trend setter* (v titulku sa nevyskytuje ani jedno talianske slovo), *Dinner party sul lussuoso yacht, I tecnici compilano la check list prima di dare l'ok al decollo*, *Music live show, Milano by night*, *Star look di Giusy Ferrè*, *Personal trainer di Eva Mendez*, *Uno dei maggiori opinion maker americani*, *Orlando Bloom sul red carpet*.

Zarážajúca je tiež chaotická manipulácia s gramatickými kategóriami, ako napríklad s plurálom forestierizmu *lady* – raz použitého bez anglickej plurálovej koncovky, druhý raz s použitím anglického plurálu (v taliančine sa pritom radí k invariabilným slovám): *Tre first lady trionfano: Charlene, Stefy e Carolina nell'evento monegasco* [Tri prvé dámy triumfujú: Charlene, Stefy a Carolina na monackej udalosti], *Loro due restano le firstladies, con la new entry Charlene, un passo indietro, chic, in verde smeraldo* [S novým príchodom Charlene, o krok vzadu, šik v smaragdovej zeleni, ony dve zostávajú prvé dámy].

Keď sa na tieto výpožičky pozrieme bližšie, natíska sa otázka: Aké opodstatnenie má použitie *lady* pri opise spoločenských udalostí monackého kniežatstva, ak si uvedomíme, že v románskych jazykoch od 14. storočia existuje slovo *dama* či synonymá *nobildonna* alebo *gentildonna*? Slová okrem onomaziologickej funkcie sú nositeľmi aj istých kultúrnych hodnôt a modelov, ktoré násilnou infiltráciou do cudzieho prostredia dokážu rozkladať tradičné názvoslovie, po stáročia sa utvárajúce v jazykovom povedomí príslušníkov istých kultúr (v tomto prípade kultúry

⁷ V románskej lingvistike sa tento termín používa vo význame výpožička (niekedy, môže ísť o výpožičku považovanú za zbytočnú, nefunkčnú alebo odporujúcu ústrojnosti prijímajúceho jazyka) – pozn. redak.

románskej)). Navyše *first lady*, ako vyplýva zo sémantiky slova *first*, môže byť len jedna. V monackom kniežatstve žičliví novinári dopriali jej funkciu naraz dvom až trom: princeznej Caroline, princeznej Stefanii a vtedajšej zatiaľ len priateľke monackého kniežaťa – Charlene. Podobne cudzo musí obdivovateľovi talianskej kultúry zníť vinš piesňou *Happy birthday to you* namiesto *Tanti auguri a te* pri oslavách narodením v domácom talianskom prostredí.

Vráťme sa späť k Dávidovi s Goliášom. K uvedenej ilustrácii sa nežiada dodať žiadny komentár, je veľavravná a napovedá o silnej vlne amerikanizácie nielen v šoubiznise, ale aj v privátnej sfére celebrit či VIP. Goliáš sa naozaj dokázal obrniť voči útokom zástancov tradičných, nekontaminovaných noriem tak života, ako aj jazyka. Výzva k mobilizácii síl v boji s akousi rezignáciou pred záľahou cudzích výpožičiek, presahujúcich únosnú mieru (a v takom prípade naozaj przniciacich domáci jazyk), je tu namieste.

Takáto tlač zaplavená anglicizmami oprávnene vyvolala diskusiu medzi odborníkmi na jazyk o potrebe účinne čeliť ich enormnému tlaku. Predstavitelia puristického krídla združení okolo Arriga Castellaniho, autora kriticky zaostrenej publikácie *Morbus Anglicus* (1987), navrhujú drastickú kúru voči anglickým výpožičkám na základe tzv. puristického štrukturalizmu. Rozlišujú medzi forestierizmami kompatibilnými so štruktúrou talianskeho jazyka, ktoré treba zachovať, a nekompatibilnými, ktoré treba adaptovať a „potaliančiť“, ako napríklad *bikini* → *bichini*, *bluff* → *bluffo*, *baby-sitter* → *guardabimbi* a i.

Analogická situácia sa zaznamenáva v slovenskom prostredí. Podobne aj u nás sa prežívajú úzkostné pocity z budúcich osudov národných jazykov európskeho spoločenstva, stačí len zalistovať na stránkach jazykovedných *časopisov* či *Literárneho týždenníka*, aby sme sa o tom presvedčili. Písali sa petície a politicko-filologické manifesty na „záchranu“ jazyka. V *Literárnom týždenníku* sa uverejňujú výzvy v duchu *Skaza jazyka alebo Kam sa ísť požalovať* (A. Kret, 2001, č. 10), *Krach jazykového vedomia* (F. Kočiš, 2001, č. 4) a iné varovné články, upozorňujúce na alarmujúci stav, pri ktorom, ak sa nič nepodnikne proti, jazyk bude čeliť reálnej hrozbe, že sa „položí priamo pred našimi očami“ (o týchto názoroch a petíciách kriticky píše Slavomír Ondrejovič, 2010, s. 5).

Rovnaký boj, ktorý tak svojsky pomenoval P. Trifone, podnietil pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra k vedeckému projektu, výsledkom ktorého bolo medzinárodné vedecké sympóziu konané v Bratislave v dňoch 9. 10. – 11. 10. 1997 pod názvom *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Pod tým istým názvom vyšiel zborník referátov za redakcie Jána Bosáka (Bratislava: Veda 1999). Titulok sám osebe a aktívne výstupy predstaviteľov všetkých slovanských jazykov na konferencii dokumentujú, že s podobnými globalizačnými vplyvmi v jazykovom prostredí sa vyrovnáva nielen slovenský, ale aj celý slovanský svet. Postoje puristicky zameraných intelektuálov (s politickou

orientáciou na SNS) vychádzajú a nadväzujú na odveké zápasy o svojbytnosť slovenského jazyka a je pochopiteľné, že po Novembri 1989 v príleve anglicizmov pocítili ohrozenie suverenity slovenského jazyka. Prevažne z ich krídla sa grupujú ochrancovia jazyka, ktorí sa utvrdzujú v potrebe apelovať na národné cítenie, na zvýšenie jazykového povedomia v prospech zachrany jazyka, „barbarizovaného“ prílevom cudzích slov.

V tomto postoji ich posilnil zákon o štátnom jazyku z r. 1995, ktorý prispel k tomu, že na Slovensku sa boj na poli jazyka spája s bojom politickým.

Preto sympatické v súčasných zápasoch o budúcnosť jazyka je to, že autoritatívnych vedcov spája snaha odpolitizovať otázku jazyka a zamedziť návrat k purizmu ako cestu späť, neschodnú a kontraproduktívnu, ktorou sa nič nevyrieši, ako to dokumentujú predchádzajúce dejinné skúsenosti s rusizmami či bohemizmami.

Východiskovú orientáciu J. Bosáka na maximálne tolerantný postoj Jozefa Škultétyho⁸ k cudzím slovám v Slovenských pohľadoch z r. 1902 možno vnímať ako cestu nenásilného a prirodzeného riešenia problému „invázie“ internacionalizmov (predovšetkým anglicizmov) do lexiky slovenského jazyka. Vychádzajúc zo zložitej analýzy rozdielných postojov k prevzatým slovám, razí sa cesta reálnejšieho, a najmä perspektívnejšieho posudzovania „cudzích“ jazykových prostriedkov s akceptovaním rozumnej internacionalizácie, „ktorá by zodpovedala mnohojazykovej a mnohokultúrnej Európe, no zároveň by vyhovovala aj Európe zjednotenej, smerujúcej k medzikultúrnej komunikácii a integrácii“ (Bosák, 1999, s. 8). V takom duchu vyzneli referáty ostatných účastníkov sympózia. Okrem J. Bosáka sa následne, ale aj predtým, k téme publikačne vyjadrili ďalší kompetentní jazykovedci, nestavajúci na tradícii, ponechávajúci bokom politiku a objektívne presadzujúci pragmatickú, efektívnu stránku komunikácie v integrovanej Európe ako Juraj Dolník (za viaceré príspevky a práce spomenieme aspoň príspevok *Ohrozujú anglicizmy slovenčinu?* (2002) a monografiu *Teória spisovného jazyka* (2010)), Klára Buzássyová (najnovšie 2010), Slavomír Ondrejovič (2010), Martin Ološtiak (2006, 2009), Ada Böhmerová (2007) a iní, zo starších prác je tiež potrebné spomenúť kolektívne dielo *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny* (1989).

Záver, ku ktorému nás doviedol náš krátky exkurz, ukazuje, že pri aktuálne existujúcej diverzifikácii postojov k anglicizmom – od tolerance až po absolútne odmietanie – úzus za daného status quo v dnešnej Európe predstavuje otázku slobodného výberu tak trochu s pirandellovským – „tak je, ako sa vám zdá“. Je na vlastné zváženie každého používateľa jazyka, či podľaňne móde a snobskej záľube vysta-

⁸ J. Škultéty: „V cudzích slovách svojho jazyka majú národy vzácne historické svedectvá. Veľké z národov sa za ne ani nehanbia, neprenasledujú ich, nenahradzujú fabrikátmi, všelijakými divotvormi. Choroby výstredného, až do krajnosti vedeného purizovania mávajú malé národy ... Akoby zachovalosť, plnosť a čistota jazyka vyžadovala čím menej cudzích slov!“

vovať na obdiv vlastnú excelentnosť v znalosti cudzieho jazyka (často na úkor nedostatočne zvládnutej gramaticko-pravopisnej úrovne v materčine!), alebo či múdro zváži postup v súlade s princípom: kde, ako, komu, kedy, prečo? Stanoviť si mieru prípustnosti, poznať hranice vkusu a nevckusu v predmetnej otázke je stratégia nad všetky ostatné.

Bibliografia

- ALFIERI, Gabriella: La lingua della televisione. In: *Lingua e identità*, Carocci editore S.p.A, Roma 2009, s. 209 – 230.
- BECCARIA, Gian Luigi: Italiano. Antico e Nuovo. Milano: Garzanti 2002. 401 s. BECCARIA, Gian Luigi: Per difesa e per amore : la lingua italiana oggi. Milano: Garzanti 2008. 380 s.
- BÖHMEROVÁ, Ada: K problematike preberania anglických vlastných mien do slovenčiny. Úvahy nad novým slovníkom. In: *Jazykovedný časopis*, 2007, roč. 58, č. 2, s. 117 – 132.
- BOSÁK, Ján: Domáce, cudzie, internacionálne v postojoch slovenských lingvistov. In: *Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999, s. 157 – 163.
- BOSÁK, Ján: Súčasné tendencie v preberaní slov. In: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda 1989. s. 293 – 295.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Vzťah internacionálnych a domácich slov v premenách času. In: *Jazykovedný časopis*, 2010, roč. 61, č. 2, s. 113 – 123.
- CASTELLANI, Arrigo: Morbus anglicus. In: *Studi linguistica italiani* 13, 1987, s. 137 – 149.
- DOLNÍK, Juraj: Ohrozujú anglicizmy slovenčinu? In: *Studia Academica Slovaca*. 31. Prednášky XXXVIII. letnej školy slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava: Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 2002, s. 31 – 41.
- DOLNÍK, Juraj: Teória spisovného jazyka so zreteľom na spisovnú slovenčinu. Bratislava: Veda 2010. 301 s.
- GIOVANARDI, Claudio – GUALDO, Riccardo – COCO, Alessandra: Inglese – Italiano 1 a 1. Tradurre o non tradurre le parole inglesi? San Cesario di Lecce: Manni 2008. 448 s.
- GIOVANARDI, Claudio: Il linguaggio sportivo. In: *Lingua e identità*. Roma: Carocci 2009, s. 293 – 316.
- GIOVANARDI, Claudio: Italiano e inglese: convivenza pacifica? In: *Inglese – Italiano 1 a 1*. Tradurre o non tradurre le parole inglesi? San Cesario di Lecce: Manni 2008. s. 13 – 50.
- GUALDO, Riccardo – TELVE, Stefano: Linguaggi specialistici dell'italiano. Roma: Carocci 2011. 517 s.
- GUALDO, Riccardo: Dagli sterlini al world wide web. In: *Inglese – Italiano 1 a 1*. Tradurre o non tradurre le parole inglesi? San Cesario di Lecce: Manni 2008. s. 95 – 127.
- GUALDO, Riccardo: Il linguaggio politico. In: *Lingua e identità*. Roma: Carocci 2009, s. 235 – 260.
- HORECKÝ, Ján – BUZÁSSYOVÁ, Klára – BOSÁK, Ján a kol. *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Bratislava: Veda 1989. 436 s.
- Internacionalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti*. Ed. J. Bosák. Bratislava: Veda 1999. 166 s.
- Introduzione all'italiano contemporaneo*. Ed. Alberto A. Sobrero. Roma-Bari: Laterza. 1998. 484 s.
- Lingua e identità. Una storia sociale dell'italiano a cura di Pietro Trifone*. Roma: Carocci 2009.
- OLOŠTIAK, Martin – BILÁ, Magdaléna – TIMKOVÁ Renáta: *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine*. Bratislava: Jazykové vydavateľstvo Kniha-spoločník 2006. 265 s.

OLOŠTIAK, Martin: O názoroch na preberanie cudzích lexikálnych jednotiek do slovenčiny. In: Jazyková kultúra na začiatku 3. tisícročia. Ed. M. Považaj. Bratislava 2009. s. 87 – 95.

ONDREJOVIČ, Slavomír: K niektorým výzvam a petíciám na ochranu slovenského jazyka. In: Jazykovedný časopis, 2010, roč. 61, č. 1, s. 5 – 13.

Scrivere per scrivere – Testualità, didattica, esperienze. Eds. G. Alfieri – R. Sardo – M. Rapisarda. Catania: Università degli Studi 2005.

TRIFONE, Pietro: L'italiano. Lingua e identità. In: Lingua e identità. Roma: Carocci 2009, s. 15 – 42.